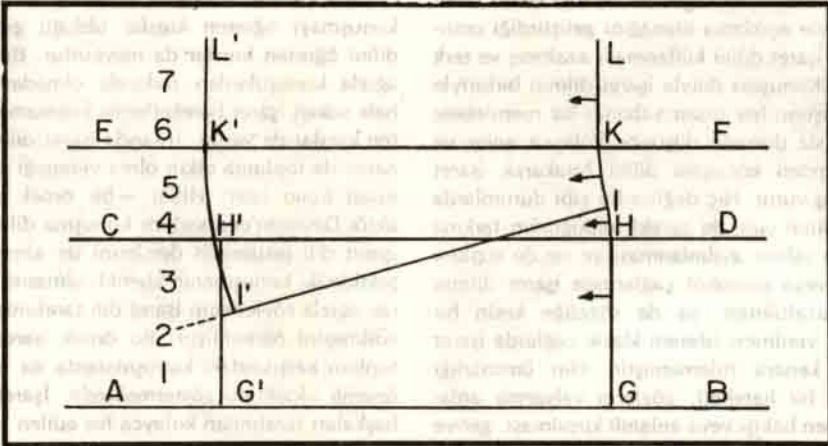

ILGİM = SERAP = LA FATA MORGANA (Özellikle Messina Boğazında Görülen Serap)

Michael J. MOONEY

Masallar bunun bir öykü olduğunu; meteoroloji uzmanları ise sadece ışık demetlerinin atmosferdeki kırılmasından ileri geldiğini söyler. Bütün söylentilerin birleştiği nokta, onun doğa'nın pek de tekin olmayan ve göz kamaştırıcı bir gösterisi olduğudur.

En eski zamanlardan beri, Güney Avrupa'nın Akdeniz'deki deniz ticaretinin yarısı, Sicilya'yı İtalya kıtasının çizme ucundan ayıran, bazan çalkantılı bazan tehlikeli durgunluktaki geçitten —Messina Boğazından— geçer.

"Lo Stretto di Messina", yerel, doğal ve doğaüstü ve görünüşe göre sihirli olaylar nedeniyle Mitoloji'ye, efsane ve destanlara geçmiştir. Sicilya sahiline yakın tehlikeli Girdap (Charybdis), efsanevi altı başlı deniz canavarı biçimindeki tehlikeli kaya (Rock of Scylla), rüzgâr ve gel-git'e bağlı olarak bazı durumlarda zaman zaman beliren, deniz derinliklerinden fıskıran o garip şekillenmeler hep bunlar arasındadır.

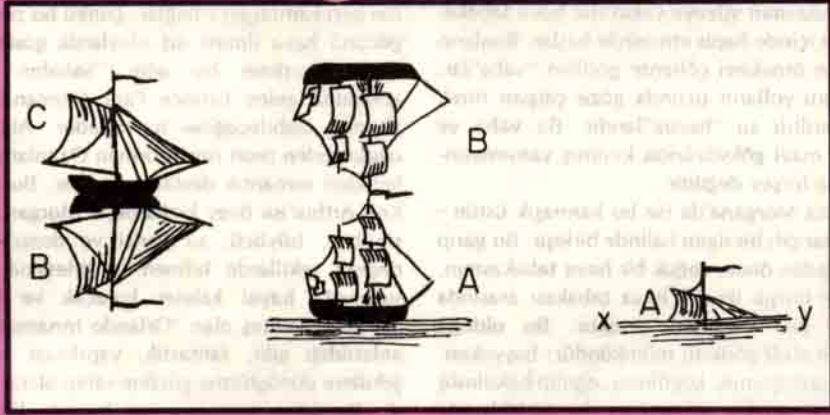
Bütün onlardan daha tanınmış, ilk olarak 16. yüzyılda görülen ve hayali hikâyelere geçmiş bulunan "Fata Morgana"dır. Pek seyrek olarak ve de son derece sınırlı meteorolojik şartlarda görüldüğü halde la Fata Morgana yeryüzünün en ünlü atmosferik ışıksal olayı olarak adlandırılabilir. Değişik ülkelerden çeşitli gezgin ve yazarlar

bu olayın sonsuz çeşnideki göz zevkleri ile büyülenmişlerdir. Norman Douglas bu görüntüyü "şaşılacak biçimde küçüklü büyüklü şekillerin oluşturduğu saraylar... el ile tutulabilir, yine de bir tül kadar şeffaf" diye belirliyordu. H. V. Morton şöyle yazıyordu: "Hayal su üstünde asılı gibi durur ve bütün o kuleleri, kaleleri, yolları ve dağları ile öylesine gerçek görünür ki, bu büyüleyici manzarayı seyredenler oraya ulaşmak için sadece bir iki adım atmalarının yeterli olduğunu inanırlar". George E. Hutchinson şu sonuca varıyordu: "Uzakta görülen çeşitli renk ve hacimde, dikey olarak dikdörtgenlere bölünmüş şeyler kuleleri olan binaları anımsatır insana, yani tam deyişle "serap"

Messina Boğazı üzerinde aniden belirmesi ile ünlü bu son derece çekici ve ruh gibi uçuşu görüntü nedir? la Fata Morgana sadece bir ilgim'dir —alelade değil ve fakat pek ender rastlanan cinsten, yeryüzünün diğer yerlerinde görülenlerin en şekil değiştirmiş bir serap—.

Alalede ılgımlara yeryüzünün her yerinde rastlanır, buzla örtülü Kutup bölgelerinden tutun da güneşle kavrunan ıssız çöllere değin. Bowditch'in "American Practical Navigator"u ılgımı şöyle belirler: "Optik bir olay.. nesnelere bükülmüş, yer değıştirmiş (yükselmiş veya alçalmış), irileşmiş, çoğalmış, veya alt-üst olmuş görünür..

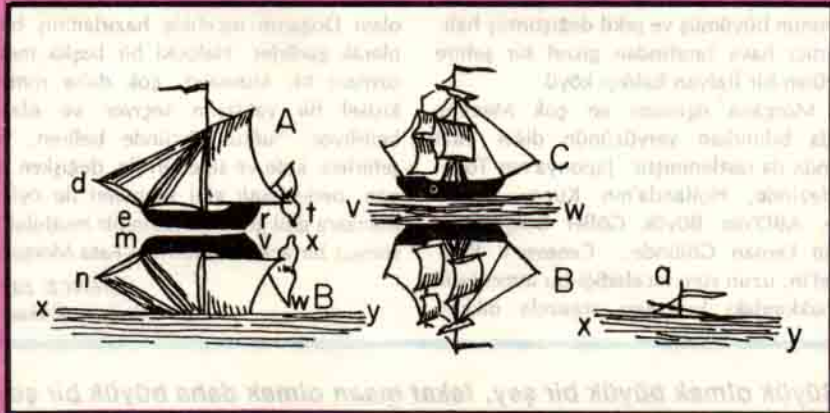
nedeni değışken atmosferik kırılmalardır ki, yeryüzünün yüzeyine yakın hava tabakasının yeryüzünü çevreleyen hava tabakasından yoğunluk bakımından büyük farklılığından ötürüdür". ılgımlar üstün veya adı ılgım diye sınıflandırılabilir. Ufkun üzerinde kocaman ve korkunç hayal gibi belirdiğı söylenen üstün ılgım ufuk çizgisinin

Görülen şeyin bir gemi olduğunu düşünelim: "üstün ılgım" bir veya birden fazla olabilir. Her iki resimde, manzarayı seyredenın görmesi gereken şey, ufkun ötesinde kaybolan gemi direği olmalıdır (her iki resimde sağ alt köşedeki gibi). Halbuki açık-seçik olarak alt-üst olmuş bir seri görüntüler görür ki, ya ilk resimde olduğu gibi bu gökyüzünde veya ikinci resimde olduğu gibi ufkun hem üst, hem de altındadır.

Diagram'a gelince:

ılık - soğuk - ılık hava tabakaları bir maddenin üzerinde hareket ettiğinde olanların grafiğidir: Burada AB okyanus seviyesi, CD ve EF farklı hava tabakalarıdır. Çeşitli rakamlarla gösterilen noktalarda değışken hava yoğunluklarına göre görüntüler yer değıştirir. "2" seviyesinde, yansıması üstün ılgımlar görünür. "3" seviyesinde tersine çevrilmiş görüntü belirir. "4" seviyesinde görüntü zayıflar, "5" de sağ yanı yukarıda belirir ve "6" da tekrar silikleşir. "6" dan ötede maddenin sadece kendisi, 1'de olduğu gibi, görünür.

10 ilâ 20 derece üzerinde gökyüzüne yansımış uzak ve görülmeyen bir nesnenin kırılmış, irileşmiş görüntüsü gibi belirir. Genellikle adı ılgımlar görünür ki bunlar daha alttaki ılık hava tabakasının üstteki ince soğuk hava tabakasını içine çektiği zamanlar olur. Üstün ılgımlar soğuk iklim bölgelerinde çok görülür, buzdağları bazan gökyüzünde başaşağı belirir. Adı ılgımlar ufuk çizgisi altında "asılı" gibi durur ve üstteki soğuk hava tabakasının yüzeye yakın ılık hava tabakasını kendi içinde hapis etmesiyle başlar. Bunların en bilinen örnekleri çöllerde görülen "vaha"lar, sıcak, kuru yolların ucunda göze çarpan titreke donuk pırlıtlı su "havuz"larıdır. Bu vaha ve havuzlar mavi gökyüzünün kırılmış yansımından başka birşey değildir.

La Fata Morgana'da ise bu karmaşık üstün - adı ılgımlar çift bir ılgım halinde birleşir. Bu garip olay olmadan önce, soğuk bir hava tabakasının, birbiri ile bitişik iki ılık hava tabakası arasında sandöviç gibi sıkışması gerektir. Bu olduğu zaman bir sürü görüntü mümkündür: başyukarı, başaşağı, genişlemiş, küçülmüş, eğrilip bükülmüş ve sayıca artmış görüntüler ki birbirleriyle istenilen şekilde birleştirilebilir (diagrama bakınız!).

Meteoroloji uzmanı Theo Loeb sack'a göre ılgım birdenbire belirmez, aksine, genellikle önce hayalet gibi bir bulut belirir. "The Atmosphere" adlı kitabında şöyle yazmaktadır: "... bu bulut sonra eşsiz bir liman şehri görünümüne bürünür. İkinci bir şehir belirir ve birincinin üstüne yığılır, derken parlak kule ve sarayları ile bir üçüncüsü... eğer biri yakından bakacak olursa şehir sakinlerinin kabarık beyaz giysileri içinde gezindiklerini görebilir".

Loeb sack bu şaşırtıcı görüntülerdeki hayaller için akla sığır üç açıklama ileri sürüyor: Messina'nın bir Sicilya Limanının akis'i; bilinen bir sahil boyunun büyümüş ve şekil değiştirmiş hali; ve, yansıtıcı hava tarafından güzel bir şehire dönüştürülen bir İtalyan balıkçı köyü.

Fata Morgana ılgımları en çok Messina Boğazında bilinirken yeryüzünün diğer bazı kısımlarında da rastlanmıştır: Japonya'nın Toyama Körfezinde, Hollanda'nın Kuzey Denizi sahilinde, ABD'nin Büyük Göller Bölgesinde, İsviçre'nin Lemman Gölünde... Cenevre'li Prof. F. A. Forel'in, uzun süre incelediği bu atmosferik harika hakkındaki bulguları arasında dikkati

çeken şey, gözlem yapanın deniz seviyesinden olan yüksekliği idi. Eğer gözleyici dikey olarak 180 ilâ 360 metre yükseklikte ise hayali görebiliyordu. Bunu 30 veya 60 santim aşmışsa ılgım görünmez oluyordu.

La Fata Morgana gibi garip bir ad nereden geliyordu? Efsane ve destanlar pek boldur ve herbiri, fikirleri birbirine zıt soybilimcilerin gerçek analizlerini yansıtır. Araplar bütün ılgımları peri Fâmurgen'e bağlar, çünkü bu peri sihirli gücünü hava ilmine ait olaylarda göstermiştir. Leslie Gardiner bu adın "Sabahın kaderi" anlamına gelen Latince Fata Morganatica'dan alınmış olabileceğine işaret eder. Akla daha uygun gelen teori ismi Norman Ozanlarının söyledikleri romantik destanlarda arar. Buna göre, Kral Arthur'un üvey kızkardeşi "Morgan le Fay" sihirbaz, büyücü, su perisi ve denizkızı gibi değişik şekillerde bilinen ve Messina Boğazı sularında hayal kaleler kuracak ve bunları, 1506'da basılmış olan "Orlando Innamorato" da anlatıldığı gibi, fantastik, yapılması imkânsız şekillere dönüştürme gücüne sahip olarak bilirdi. Bu kitap temalarından birinde Hauteville Kontu Roger'in, Messina Boğazının karşı kıyısında durarak, Sicilya'yı zaptetmek için bir harp filosu olmasını nasıl arzuladığı anlatılır. Onun düşüncelerini okuyan Morgan le Fay denizin derinliklerinden yükselir ve Kontun ayaklarına, onu baştan çıkarıcı sihrini serer, sırf Kont muzaffer bir komutan gibi Sicilya'ya geçsin diye. Kont onun bu teklifini kabul etmez, çünkü amacına, uğursuz büyü'nün yardımı olmaksızın erişmek ister.

İnsanların doğal olaylar karşısında tepkileri değişiktir. Theo Loeb sack şirsel güzellikten yoksun bir tutum seçer ve ılgım'ı sadece "güneşin yeryüzündeki ve havadaki faaliyeti" olarak niteler. Herşeyi tersinden almağa alışkın olanlar olayı Doğanın incellekle hazırlanmış bir tuzağı olarak görürler. Halbuki bir başka meteoroloji uzmanı M. Minnaert, çok daha romantik ve kişisel bir yaklaşım seçiyor ve olayı şöyle belirliyor: "ufkun üstünde beliren, bütün o şehirleri, kule ve siperleri ile, değişken, parçalan, peri-masalı gibi sahneleri ile öylesine bir manzara gibi görende derin bir mutluluk hissi ve sonsuz bir arzu uyandırıyor Fata Morgana!".

SCIENCE DIGEST'ten
Çeviren: Ruhsar KANSU

•Büyük olmak büyük bir şey, fakat insan olmak daha büyük bir şey.

Will ROGERS